

DOROTA MAŚNIAK

<https://doi.org/10.33995/wu2024.2.2>

date of receipt: 17.04.2024

date of acceptance: 01.08.2024

Regres ubezpieczeniowy w ubezpieczeniach na cudzy rachunek

Artykuł jest poświęcony zagadnieniu regresu ubezpieczeniowego w kontekście umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek. Istotą problemu jest kwestia dopuszczalności kierowania roszczeń regresowych do ubezpieczającego. Jej ocena wymagała analizy istoty regresu ubezpieczeniowego jako rodzaju subrogacji ustawowej, wskazania ratio legis tej instytucji oraz zakresu zastosowania art. 828 k.c. do stosunków ubezpieczenia na cudzy rachunek. W opracowaniu uwzględniono również aspekty dotyczące dystrybucji ubezpieczeń na cudzy rachunek oraz dokonano porównania takiej umowy do gwarancji ubezpieczeniowej. Rozważania natury ogólnej odniesiono do praktyki korzystania z ochrony ubezpieczeniowej przez podmioty świadczące usługi transportowe.

Słowa kluczowe: regres ubezpieczeniowy, osoba trzecia, subrogacja ustawowa, ubezpieczenie na cudzy rachunek.

Wprowadzenie

Praktyka obrotu wskazuje na problem dopuszczalności dochodzenia roszczeń regresowych w przypadku, gdy szkoda wyrządzona jest przez ubezpieczającego, który zawarł umowę ubezpieczenia na rachunek innego podmiotu (ubezpieczonego), z którym zazwyczaj pozostaje w relacji gospodarczej. Przykład stanowi obrót spedycyjno-przewozowy i sytuacja, w której przewoźnik lub spedytor zawiera umowę ubezpieczenia ładunku na rachunek właściciela towaru. Nierzadko przyczyną szkody jest działanie lub zaniechanie przewoźnika (spedytora), na co wpływ ma szeroki zakres odpowiedzialności takich podmiotów. Ta kwestia nie będzie przedmiotem rozważań, skupią się one bowiem na sytuacji po wypłacie odszkodowania ubezpieczeniowego.

Dopuszczalność regresu w stosunkach ubezpieczeniowych przesądza art. 828 k.c., dlatego też analiza dotyczyć będzie interpretacji treści norm wynikających z tego przepisu. Celem artykułu jest odpowiedź na pytanie, czy ubezpieczający może być adresatem roszczeń regresowych zakładu ubezpieczeń kierowanych na podstawie art. 828 § 3 w zw. z § 1 k.c. Pomimo odniesienia się wprost do umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek w art. 828 § 3 k.c. dopuszczalność kierowania takich roszczeń przez zakłady ubezpieczeń budzi poważne wątpliwości. Pomocne w odpowiedzi na postawione pytanie okazało się porównanie umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek do gwarancji ubezpieczeniowej oraz wskazanie na specyfikę dystrybucji umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek.

1. *Ratio legis* i zakres zastosowania art. 828 k.c.

W doktrynie prawa ubezpieczeniowego coraz częściej podkreśla się rolę funkcji prewencyjnej ubezpieczeń gospodarczych w połączeniu z postulatem kompensacji szkody. Jako przykład realizacji tej funkcji wskazuje się art. 828 k.c. Jak podkreślono w doktrynie funkcja gwarancyjno-prewencyjna regresu ubezpieczeniowego wyraża się w założeniu, że dłużnik nie powinien czerpać nieuzasadnionych korzyści z przezorności ubezpieczającego, który we własnym zakresie zatroszczył się o ubezpieczenie mienia¹. Docenienie przezorności ubezpieczającego, który zadbał o swoje interesy majątkowe, dotyczy zarówno sytuacji, w której mienie stanowi jego własność, jak i sytuacji, w której ubezpieczający zatroszczył się o cudze mienie i cudzy interes majątkowy, zawierając umowę na cudzy rachunek (art. 808 k.c.). Z taką sytuacją mamy do czynienia w działalności spedycyjno-przewozowej, którą charakteryzuje sieć relacji pomiędzy właścicielami towarów a spedytorami i przewoźnikami. Implikuje to troskę o zagwarantowanie zniwelowania ewentualnych zakłóceń w organizacji i samym przewozie po stronie wyspecjalizowanych podmiotów działających na rynku usług transportowych.

Niebagatelny argument jest ponoszenie przez ubezpieczającego kosztu ochrony ubezpieczeniowej w postaci składki ubezpieczeniowej, co przesądza o wyłączeniu zastosowania art. 828 k.c. do roszczeń kierowanych do niego jako ubezpieczającego. Godziłoby to w realizację funkcji prewencyjnej tego przepisu. W sytuacji, w której podmiot rzeczywiście finansujący składkę ubezpieczeniową może być równocześnie adresatem potencjalnych roszczeń regresowych zakładu ubezpieczeń, dochodzi do wypaczenia *ratio legis* tej instytucji. Zwróciła na to uwagę jurysprudencja i judykatura w sprawach dotyczących ubezpieczeń brakującego udziału własnego kredytobiorców zawieranych przez banki (lub innych podobnych ubezpieczeń własnych zawieranych w związku działalnością kredytową banków²).

Występowanie obok siebie dwóch konstrukcji – stosunku ubezpieczenia (łączy bank jako ubezpieczającego z ubezpieczycielem) i stosunku kredytowego (łączy bank z kredytobiorcą,

-
1. M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia. Art. 805–834 k.c. Komentarz*, CH Beck, Warszawa 2016, s. 265.
 2. Wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi z dnia 14 grudnia 2015 r., III Ca 1274/14; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 20 listopada 2014 r., VI ACa 1521/12; wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 14 października 2016 r., XXVII Ca 2922/16, D. Rogoziński, *Dopuszczalność transferu ciężaru składki ubezpieczeniowej na kredytobiorców w ubezpieczeniach ryzyk kredytowych*, [w:] *Aktualne problemy i wyzwania ubezpieczeń*, [red.] M. Balcerowski, D.R. Bożek, Ius Vitae, Warszawa 2018, s. 43–55.

potencjalnym sprawcą szkody majątkowej] – może prowadzić do sytuacji, w których adresatem roszczeń regresowych będzie podmiot faktycznie ponoszący koszt świadczonej ochrony ubezpieczeniowej. Jak podkreślono w doktrynie „przerzucenie na kredytobiorcę tego kosztu w formie opłaty bankowej czy opłaty z tytułu ustanowienia prawnego zabezpieczenia wiarytelności kredytowej podważa aksjologiczne podstawy realizacji prawa do regresu”³. Próby stosowania art. 828 k.c. przez ubezpieczycieli poprzez kierowanie roszczeń regresowych przez zakłady ubezpieczeń do kredytobiorców w sytuacji, gdy na nich przerzucany jest ciężar finansowy składki ubezpieczeniowej, uznane zostały za niedopuszczalne właśnie dlatego, że chociaż formalnym ubezpieczającym w umowie brakującego udziału własnego jest bank, to faktyczne ponoszenie ciężaru składki przez pozostającego formalnie poza stosunkiem ubezpieczenia kredytobiorcę skutkuje włączeniem go do zakresu podmiotowego stosunku ubezpieczenia w roli ubezpieczającego. Niedopuszczalność dochodzenia roszczeń regresowych w sytuacji, gdy kredytobiorca przyjmuje rolę ubezpieczającego z uwagi na ponoszenie kosztu składki, potwierdził również KNF w Rekomendacji U. W myśl punktu 19.5. Nowej Rekomendacji U: „Jednostka powinna powstrzymać się przed bezpośrednim obciążaniem finansującego ubezpieczenie kosztami składki ubezpieczeniowej z tytułu umowy ubezpieczenia, w której zakładowi ubezpieczeń przysługuje roszczenie regresowe względem finansującego ubezpieczenie”⁴. Podobne kontrowersje wywołuje praktyka występowania przez ubezpieczycieli z roszczeniami regresowymi wobec leasingobiorców, którzy – podobnie jak kredytobiorcy w ramach umów kredytowych – obciążeni są w rzeczywistości obowiązkiem refinansowania leasingodawcy kosztów opłacanej przez niego składki⁵.

Zawężenie zakresu zastosowania art. 828 k.c. wynikające ze wskazania jako adresata roszczenia osoby trzeciej wobec stosunku ubezpieczenia stanowi argument do ograniczonego stosowania tego przepisu do ubezpieczeń OC, gdzie z natury tego stosunku osobą trzecią jest poszkodowany, który z ochrony korzysta⁶. W kwestii zastosowania art. 828 k.c. do ubezpieczeń OC brak zgodności w doktrynie⁷.

2. Istota typowego regresu ubezpieczeniowego

Kodeks cywilny reguluje dwie formy przejęcia wiarytelności przez osobę trzecią. Pierwszą z form przejęcia praw ze zobowiązania jest przewidziany w art. 509 k.c. przelew wiarytelności, określane również mianem cesji, będący umową pomiędzy wierzycielem a osobą trzecią, na mocy której wierzyciel (cedent) przenosi wiarytelność na osobę trzecią (cesjonariusza). Druga forma przejęcia

3. Tak. D. Rogoziński, *Zabezpieczenie wiarytelności banku w drodze ubezpieczenia ryzyk działalności kredytowej a realizacja regresu ubezpieczeniowego*, „Prawo Asekuracyjne” 2019, nr 3, s. 47–61.
4. Rekomendacja U dotycząca dobrych praktyk w zakresie bancassurance, Warszawa 2023, https://dzienniku-rzadowy.knf.gov.pl/DU_KNF/2023/15/akt.pdf [dostęp: 6.08.2024].
5. Ł. Mazurczak, *Roszczenie regresowe ubezpieczyciela do leasingobiorcy odpowiedzialnego za szkodę na przedmiocie leasingu*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2013, nr 1, s. 108–116.
6. D. Fuchs, *Umowa ubezpieczenia w Kodeksie cywilnym (komentarz do przepisów)*, [w:] *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków ubezpieczenia*, [red.] D. Fuchs, K. Malinowska, D. Maśniak, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 412.
7. Por. M. Mogiński, M. Serwach, *Ochrona wzajemnych roszczeń ubezpieczonych w ubezpieczeniu OC*, „Prawo Asekuracyjne” 2011, nr 4, s. 46 i nast.

wierzytelności określana jest mianem subrogacji ustawowej i polega na wstąpieniu z mocy prawa osoby trzeciej w miejsce dotychczasowego wierzyciela, w przypadku spłaty wierzyciela i wystąpienia przynajmniej jednej z enumeratywnie wymienionych przesłanek, o których mowa w art. 518 k.c. Trzy z przesłanek odnoszą się wprost do sytuacji prawnej osoby trzeciej, czwarta przewiduje możliwość regulacji szczególnej. W przypadku spełnienia warunków zawartych w wyżej wskazanym przepisie nie jest konieczne zawarcie odrębnej umowy, gdyż osoba trzecia z mocy ustawy nabywa prawa do wierzytelności w części, w jakiej wierzytelność tę spłaciła (art. 518 § 3 k.c.). Zgodnie ze stanowiskiem większości doktryny artykuł 828 k.c. reguluje szczególnie wypadek wstąpienia osoby trzeciej w prawa wierzyciela (art. 518 § 1 pkt 4 k.c.)⁸.

W myśl art. 828 § 1 k.c., jeżeli strony nie postanowiły inaczej w umowie ubezpieczenia, ubezpieczyciel nabywa wierzytelność o zapłatę odszkodowania wobec osoby odpowiedzialnej za szkodę do wysokości wypłaconego odszkodowania, niezależnie od reżimu odpowiedzialności, w ramach którego następuje wypłata tego odszkodowania⁹. Ubezpieczyciel nabywa roszczenia o takich samych cechach jak to, które przysługiwało ubezpieczającemu lub ubezpieczonemu¹⁰. Należy zatem przyjąć, że art. 828 § 1 k.c. reguluje normą względnie obowiązującą typowy regres ubezpieczeniowy¹¹. Ów przepis stanowi zatem regulację o charakterze szczególnym, a zatem powinien być interpretowany w sposób wąski odnoszący się do natury stosunku ubezpieczenia.

W orzecznictwie i piśmiennictwie rozróżnia się roszczenie regresowe *sensu stricto* oraz roszczenie regresowe *sensu largo*, oznaczające ogólnie prawo żądania w całości lub części zwrotu wykonanego świadczenia, związane z sytuacjami, w których jedna osoba spełniła świadczenie w całości lub w części obciążające inną osobę. Norma wynikająca z treści art. 828 k.c. przesądza o traktowaniu regresu ubezpieczeniowego jako regresu *sensu stricto*. Mamy tu do czynienia z regresem w wąskim ujęciu, gdzie dla podniesienia roszczenia regresowego niezbędne jest istnienie wyraźnej podstawy prawnej. To również przesądza o sposobie wykładni tego przepisu, która nie powinna być rozszerzająca. Treść art. 828 § 1 k.c. wyraźnie odnosi się do „roszczenia ubezpieczającego przeciwko osobie trzeciej odpowiedzialnej za szkodę”, które „z mocy prawa przechodzi na ubezpieczyciela”. Co istotne, nowelizując ów przepis w 2007 roku celem rozwiania wątpliwości co do zastosowania regresu do umów ubezpieczenia na cudzy rachunek, ustawodawca nie zmienił wprost treści paragrafu pierwszego, dodając „i ubezpieczonego” po słowach „roszczenie ubezpieczającego”, a jedynie dodał § 3. Zgodnie z jego brzmieniem zasady dotyczące regresu ubezpieczeniowego w umowach ubezpieczenia, w których ubezpieczający i ubezpieczony to ta sama osoba (tzw. ubezpieczeniach indywidualnych), powinny być stosowane odpowiednio w umowach ubezpieczeniach, w których dochodzi do swoistego rozwarstwienia po stronie korzystającej z ochrony ubezpieczeniowej (w ubezpieczeniach na cudzy rachunek)¹².

8. Zamiast wielu D. Maśniak, *Komentarz do art. 828 k.c.*, [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, [red.] M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.

9. M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia. Art. 805–834 k.c.*, CH Beck, Warszawa 2016, art. 828, Nb 4.

10. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 stycznia 2010 r., I CSK 166/09, „OSNC” 2010, nr 9, poz. 122.

11. D. Fuchs, *Umowa ubezpieczenia w Kodeksie cywilnym [komentarz do przepisów]...*, s. 412.

12. Nowelizując Kodeks cywilny 13 kwietnia 2007 r., dodano w art. 828 k.c. § 3, co jest konsekwencją uwzględnienia w nowelizacji – art. 808 k.c. – specyfiki ubezpieczenia na cudzy rachunek. Przed nowelizacją w piśmiennictwie uznawano, że stosowanie art. 828 k.c. w umowach na cudzy rachunek jest kontrowersyjne, jako że w takim przypadku chodzi o roszczenie przysługujące ubezpieczonemu, który nie jest stroną umowy ubezpieczenia. Wprowadzenie § 3 usunęło wszelkie wątpliwości w tym zakresie.

W świetle art. 828 § 1 k.c. przesłankami nabycia roszczenia przez ubezpieczyciela są: odpowiedzialność sprawcy szkody będącego osobą trzecią i wypłata odszkodowania ubezpieczeniowego. Regres ubezpieczeniowy (subrogacja ustawowa), przewidziany w art. 828 § 1 k.c., polega na przejściu z mocy prawa na ubezpieczyciela roszczenia ubezpieczającego (z mocy art. 828 § 3 k.c. – odpowiednio także roszczenia ubezpieczonego), ale przysługującego mu tylko wobec osoby odpowiedzialnej za szkodę wobec ubezpieczającego (odpowiednio – ubezpieczonego) i to tej, której ubezpieczyciel zapłacił odszkodowanie.

Istota tego regresu polega na zmianie wierzyciela w stosunku zobowiązaniowym między poszkodowanym a osobą odpowiedzialną za szkodę przez wejście ubezpieczyciela w miejsce poszkodowanego, a następnie na dochodzeniu roszczenia. Roszczenie regresowe ubezpieczyciela ma zatem charakter pochodny, zależny od istnienia zobowiązania, z tytułu którego ma być wykonywane.

3. Regres ubezpieczeniowy w Zasadach Europejskiej Umowy Ubezpieczenia

Taki model (*cessio legis*) nie jest jedynie rozwiązaniem specyficznym dla krajowego prawa polskiego, ale jest również charakterystyczny dla innych państw członkowskich Unii Europejskiej. Świadczy o tym treść Zasad Europejskiej Umowy Ubezpieczenia (PEICL) wypracowanych w oparciu o krajowe systemy prawne państw członkowskich¹³. W myśl art. 10:101 [3] PEICL zatytułowanego *Subrogacja* przewidziano, że „Ubezpieczyciel nie jest uprawniony do dochodzenia roszczeń wynikających z subrogacji przeciwko osobie, z którą ubezpieczający lub ubezpieczony pozostaje we wspólnym gospodarstwie lub w analogicznym stosunku do ubezpieczającego lub ubezpieczonego, lub też wobec pracownika ubezpieczającego lub ubezpieczonego, chyba że sprawca wyrządził szkodę umyślnie lub lekkomyślnie z wiedzą o tym, że może spowodować wyrządzenie szkody”¹⁴.

Wypracowując jednolite zasady dla stosunków ubezpieczenia nawiązywanych na rynku unijnym, twórcy Zasad wyraźnie wyłączyli możliwość dochodzenia roszczeń regresowych przeciwko ubezpieczającemu, dopuszczając taką możliwość jedynie w przypadku kwalifikowanego zawinienia po stronie ubezpieczającego sprawcy szkody – uznawanego za naganne moralnie. Wyraźne wyłączenie dochodzenia roszczeń z subrogacji wobec ubezpieczonego świadczy o zastosowaniu tej zasady również do umowy ubezpieczenia, w której ubezpieczający i ubezpieczony to dwa różne podmioty (umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek). Odnosząc się do przykładu działalności transportowej i jej specyfiki, podkreślenia wymaga bardzo małe prawdopodobieństwo umyślnego (zarówno z zamiarem bezpośrednim, jak i ewentualnym) spowodowania szkody w towarze przez przewoźnika lub spedytora.

-
13. Szerzej na temat PEICL zob. D. Fuchs, *Insurance Restatement jako przykład jednolitego prawa wspólnotowego o umowie ubezpieczenia*, „Studia Ubezpieczeniowe” 2009, nr 127, s. 307 i nast. oraz D. Maśniak, Z. Brodecki, *Principles of European Insurance Contract Law jako element zintegrowanego porządku prawnego*, [w:] *Współczesne problemy prawa zobowiązań*, [red.] A. Olejniczak, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 95–112.
 14. Por. J. Basedow, J. Birds, M. Clarke, H. Cousy, H. Heiss, L. Loacker, *Principles of European Insurance Contract Law (PEICL)*, Otto Schmidt, Köln 2015, s. 266–267.

4. Swoboda ubezpieczyciela w kształtowaniu treści stosunku ubezpieczenia

Ze względu na dyspozytywny charakter art. 828 § 1 k.c. w umowie ubezpieczenia strony mogą wyłączyć przewidziane w tym przepisie przejście roszczenia na ubezpieczyciela¹⁵. W ramach możliwości modyfikacji zasad wynikających z art. 828 k.c. można również przyjąć, że ubezpieczyciel uzyska roszczenia w stosunku do osoby trzeciej odpowiedzialnej za szkodę na innej podstawie prawnej niż wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela, a w szczególności – w drodze przelewu¹⁶. Subrogacja ustawowa oraz przelew wierzytelności to dwa sposoby przejścia wierzytelności przez osobę trzecią.

Należy również mieć na uwadze szerszy kontekst wpływu ubezpieczyciela na kształtowanie treści stosunku ubezpieczenia. W przypadku zawarcia adhezyjnej umowy ubezpieczenia, opartej o opracowane przez ubezpieczyciela ogólne warunki ubezpieczenia, ów wpływ jest oczywisty. Jest on jednak również silny w przypadku negocjacji warunków umowy zawieranej indywidualnie (na przykład jako umowa generalna) bez użycia wzorca umownego. Ubezpieczyciel jako profesjonalista narzucający warunki ubezpieczenia ma możliwość tak ukształtować ich treść, aby uwzględniła specyfikę określonej działalności (na przykład spedycyjno-przewozowej), a jednocześnie chroniła interesy ubezpieczyciela. W tym kontekście warto przytoczyć orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2003 roku. W rozpoznawanej sprawie szkodę wyrządziła nie osoba trzecia, ale sam ubezpieczający. Skarżący zarzucał, że umowa ubezpieczenia, poprzez odesłanie do treści ogólnych warunków ubezpieczenia, przewidywała taką sytuację i uprawniała zakład ubezpieczeń do wystąpienia z roszczeniem regresowym do pozwanego. W tej sytuacji, zdaniem skarżącego, mógł znaleźć zastosowanie art. 828 § 1 k.c., jako przepis szczególny w stosunku do art. 518 k.c. Strony nie umówiły się inaczej niż stanowił rozpatrywany przepis, lecz zgodnie z nim¹⁷.

Opowiadając się za poglądem, zgodnie z którym konstrukcyjnie art. 828 k.c. przewiduje brak regresu do ubezpieczającego (jak i do ubezpieczonego), rozważyć można skorzystanie z fundamentalnej dla stosunków cywilnoprawnych zasady swobody umów, która w przypadku adhezyjnego stosunku ubezpieczenia sprowadza się do swobody ubezpieczyciela w kształtowaniu treści ogólnych warunków ubezpieczenia. Stanowiąc źródło stosunku ubezpieczenia nawiązywanego pomiędzy ubezpieczycielem i ubezpieczającym, OWU dają możliwość regulacji relacji pomiędzy ubezpieczycielem i ubezpieczającym w sposób nieprzewidziany przepisami bezwzględnie obowiązującymi.

Niekwestionowanym jest więc, że swoboda stron polegać może, po pierwsze, na wyłączeniu regresu ubezpieczeniowego lub jego ograniczeniu (niezależnie od tego, czy mamy do czynienia z umową ubezpieczenia indywidualnego, czy na cudzy rachunek). Dla dopuszczenia przejścia roszczeń ubezpieczonego względem ubezpieczającego konieczne byłoby dopuszczenie zawarcia w treści umowy ubezpieczenia odpowiedniej regulacji, odbiegającej od modelowego kształtu

15. Zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 16 grudnia 2003 r., II CK 330/02, niepubl., z dnia 25 lutego 2004 r., II CK 34/03, niepubl., z dnia 20 maja 2004 r., IV CK 410/03, niepubl. i z dnia 27 marca 2008 r., II CSK 524/07, niepubl.

16. Wyrok z 29 września 1991 r., I ACR 118/91, „OSA” 1991, nr 3, poz. 18. M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia. Art. 805–834 KC. Komentarz*, CH Beck, Warszawa 2016, Legalis [dostęp: 12.04.2024].

17. Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2003 r., SN II CK 330/02 niepubl.

regresu z art. 828 k.c. Można jednak podnieść wątpliwość co do zgodności takiej konstrukcji z naturą stosunku prawnego ubezpieczenia na cudzy rachunek. Wszakże wypłata odszkodowania stanowi wiarygodność umowną, a stroną tej umowy pozostaje jedynie ubezpieczający. Zakład ubezpieczeń realizuje więc obowiązek z umowy, tyle że spełnia to świadczenie bezpośrednio do rąk ubezpieczonego. W orzecznictwie wskazuje się więc, że nie wyłącza to roszczenia ubezpieczającego, a jedynie modyfikuje je w ten sposób, że może on dochodzić spełnienia świadczenia do rąk ubezpieczonego, a nie do rąk własnych¹⁸.

Ponadto, strony mogą się umówić, że świadczenie przypadnie jednak samemu ubezpieczającemu (art. 808 § 3 k.c.), co przy równoczesnej akceptacji poglądu, że zakład ubezpieczeń może skierować względem niego roszczenie regresowe jako odpowiedzialnemu za szkodę, prowadziłoby do absurdalnych wniosków.

5. Rola analizy wymagań i potrzeb w ubezpieczeniach na cudzy rachunek

Zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 10 a) ustawy o dystrybucji ubezpieczeń¹⁹ przez pojęcie *klienta* na gruncie umów ubezpieczenia rozumie się „poszukującego ochrony ubezpieczeniowej, ubezpieczającego lub ubezpieczonego”. Z kolei art. 3 ust. 1 pkt 13 u.d.u. *poszukującego ochrony ubezpieczeniowej* definiuje jako „osobę, która wyraziła wobec dystrybutora ubezpieczeń wolę podjęcia czynności służących zawarciu przez nią umowy ubezpieczenia”. Ustawodawca odróżnia *poszukującego ochrony ubezpieczeniowej* od *ubezpieczającego*, oznacza to, że ubezpieczającym jest wyłącznie ktoś, kto jest już stroną umowy ubezpieczenia. W konsekwencji na etapie przed zawarciem umowy ubezpieczenia *klientem* w rozumieniu ustawy o dystrybucji ubezpieczeń jest jedynie „poszukujący ochrony ubezpieczeniowej” i tylko takiego klienta dotyczą obowiązki przedkontraktowe, z których szczególne znaczenie ma obowiązek przeprowadzenia analizy wymagań i potrzeb zgodnie z art. 8 u.d.u.

Dyrektywa o dystrybucji ubezpieczeń, której implementację stanowi u.d.u., nie uwzględniła specyfiki ubezpieczeń na cudzy rachunek²⁰. W krajowej doktrynie przyjęto, że w przypadku ubezpieczeń na cudzy rachunek analiza wymagań i potrzeb (APK) jest wykonywana z „potencjalnym ubezpieczającym”, a nie z „potencjalnym ubezpieczonym”²¹. W dniu 29 września został wydany wyrok w sprawie C-633/20. Trybunał Sprawiedliwości UE (ETS) stwierdził w nim, że dystrybutor ubezpieczeń w rozumieniu dyrektywy IDD obejmuje osobę prawną, której działalność polega na oferowaniu dobrowolnego członkostwa w ubezpieczeniach grupowych (opartych na konstrukcji

18. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 17 maja 2017 r., I ACa 45/17, „OSAK” 2017, nr 3, poz. 7.

19. Ustawa o dystrybucji ubezpieczeń z dnia 15 grudnia 2017 (tekst jedn. Dz. U. 2022, poz. 905, 2640), dalej: u.d.u.

20. Zob. N. De Maesschalck, *The Insurance Distribution Directive: What Does It Change for Intermediaries and for Others?* [w:] P. Marano, M. Siri, *Insurance Regulation in European Union. Solvency II and Beyond*, Palgrave Macmillan, London 2017, s. 62–74, jak również M. Frasn, D. Walczak, D. Pauch, A. Bera, *Determinants of the Behaviour of Entities on the Insurance Market in the Light of Changes Introduced by the IDD Directive*, „Journal of Consumer Policy” 2024, s. 25 i nast.

21. Zob. m.in. A. Tarasiuk, B. Wojno, *Analiza wymagań i potrzeb klienta w procesie dystrybucji ubezpieczeń*, „Prawo Asekuracyjne” 2018, nr 3, s. 12.

ubezpieczenia na cudzy rachunek]. Potwierdził również, że status dystrybutora ubezpieczeń nie jest nie do pogodzenia ze statusem ubezpieczającego.

W przypadku działalności transportowej dystrybutor ubezpieczeń ustala wymagania i potrzeby poszukującego ochrony ubezpieczającego przewoźnika lub spedytora związane z zapewnieniem ochrony ubezpieczeniowej na rzecz właściciela ubezpieczanego towaru. Czyli już na tym etapie dochodzi do identyfikacji ryzyka związanego ze specyfikacją organizacji przewozu lub spedycji. Za pomocą analizy wymagań i potrzeb dystrybutor może ustalić charakter powiązań pomiędzy ubezpieczającym i ubezpieczonym i wynikające stąd ryzyko dla ubezpieczyciela.

Dokonujący analizy wymagań i potrzeb dystrybutor ubezpieczeń już na etapie przedkontraktowym ma wiedzę co do specyfiki organizacji przewozu opartej na daleko idącej współpracy pomiędzy przewoźnikiem, spedytorem i właścicielem towaru. Jeżeli dystrybutorem ubezpieczeń jest broker, to ubezpieczyciel na etapie zawierania umowy powinien zostać poinformowany o wynikach takiej analizy. Zawierając umowę ubezpieczenia z przewoźnikiem lub spedytorem na rachunek właściciela towaru, ubezpieczyciel ma świadomość co do zakresu podmiotowego stosunku ubezpieczenia. Ubezpieczyciel ma możliwość oszacowania ryzyka ubezpieczeniowego związanego z wyrządzeniem szkody przez ubezpieczającego. W przeciwieństwie do sytuacji uregulowanej w art. 828 k.c., kiedy szkoda jest wyrządzona przez osobę trzecią, ubezpieczyciel może uwzględnić ryzyko działalności ubezpieczającego przed podjęciem decyzji co do przyjęcia oferty i przed potwierdzeniem udzielenia ochrony ubezpieczeniowej. Nic nie stoi również na przeszkodzie, aby takie ryzyko uwzględnione zostało w warunkach finansowych zaproponowanych przez ubezpieczyciela.

6. Zastosowanie art. 828 k.c. do umów ubezpieczenia na cudzy rachunek [§ 3]

Z brzmienia przepisu art. 828 sprzed nowelizacji dokonanej z mocą od dnia 10 sierpnia 2007 roku²² nie wynikało jednoznacznie, że dotyczy on także umów ubezpieczenia mienia na cudzy rachunek, natomiast z obecnego brzmienia art. 828 k.c. wynika to wprost. Uzasadnieniem nowelizacji było poddawanie w wątpliwość w poprzednim stanie prawnym, że z mocy art. 828 § 1 k.c. na ubezpieczyciela przechodzi roszczenie przysługujące ubezpieczonemu. Artykuł 828 § 1 k.c. w poprzednim brzmieniu mógł być jednak – ze względu na szeroko akceptowaną w ówczesnym stanie prawnym dopuszczalność umów ubezpieczenia mienia na cudzy rachunek – stosowany do tych umów w drodze analogii²³.

W orzecznictwie wyrażony został pogląd, że „że art. 828 § 1 i 3 k.c. w obecnym brzmieniu ma zastosowanie również wtedy, gdy za szkodę wyrządzoną ubezpieczonemu odpowiada ubezpieczający”²⁴. Warto jednak odnotować, że w tej sprawie Sąd Najwyższy wypowiedział się o regulacji art. 828 § 3 na marginesie – nie mógł jej zastosować, bowiem przepis wszedł w życie po zajściu stanu faktycznego, do którego miałyby mieć zastosowanie. Ponadto wyrok ów zapadł

22. Ustawą z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. nr 82, poz. 557).

23. Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2000 r., I CKN 331/98, niepubl., i z dnia 7 maja 2009 r., IV CSK 16/09, „Izba Cywilna” 2010, nr 4, s. 40, wyrok z 15 stycznia 2010 r., I CSK 166/09, „OSNC” 2010, nr 9, poz. 122.

24. Wyrok SN z 15 stycznia 2010 r., I CSK 166/09, „OSNC” 2010, nr 9, poz. 122.

w specyficznym stanie prawnym, gdzie „zabezpieczenie roszczenia ubezpieczyciela wobec ubezpieczającego stanowił m.in. weksel in blanco wręczony ubezpieczycielowi przez ubezpieczającego wraz z deklaracją wekslową”. Wola stron została wyraźnie zmanifestowana poprzez udzielenie zabezpieczenia. Duża część doktryny, która wydaje się podzielać ów pogląd, ogranicza się do twierdzeń, że norma § 3 artykułu 828 k.c. nie stanowi przeszkody w nabyciu roszczeń regresowych zarówno w stosunku do samego ubezpieczającego, jak i osób pozostających z ubezpieczającym we wspólnym gospodarstwie domowym²⁵, czy też że „wydaje się, że w przypadku umowy na cudzy rachunek nie jest wyłączone przejście na ubezpieczyciela roszczeń wobec ubezpieczającego”²⁶. Co istotne, poglądy te sprowadzają się do powołanego pojedynczego zdania, bez głębszej analizy. Co również ważne, nawet ci przedstawiciele wydają się krytycznie nastawieni do przyjętej wykładni i opowiadają się za umownym wyłączeniem regresu przeciwko ubezpieczającemu, uznając je za rozwiązanie pożądane „z praktycznego punktu widzenia”²⁷.

Należy przy tym wskazać, że wprowadzając regulację z art. 828 § 3 k.c., ustawodawca nie zdecydował się na zmianę jednej z przesłanek regresu ubezpieczeniowego. Zgodnie bowiem z brzmieniem art. 828 § 1 k.c. adresatem roszczeń regresowych jest nie tylko osoba odpowiedzialna za szkodę, ale podmiot trzeci (cyt. „osoba trzecia” – zob. art. 828 § 1 *in medio* k.c.). Mieszczą się zatem w tym fragmencie dwie niezależne przesłanki podmiotowe – w celu realizacji regresu należy ustalić, że adresat roszczenia ponosi odpowiedzialność odszkodowawczą z tytułu szkody oraz że jest podmiotem pozostającym poza stosunkiem ubezpieczenia. Równocześnie ustawodawca nie zdecydował się na to, by uzależnić kierunek roszczeń regresowych jedynie od zlokalizowania podmiotu, któremu przysługuje interes ubezpieczeniowy. Tak więc roszczenia regresowe nie przysługują względem ubezpieczającego w przypadku ubezpieczeń na cudzy rachunek, mimo że to nie jego, a ubezpieczonego interes majątkowy objęty jest ochroną ubezpieczeniową. Wciąż bowiem ubezpieczający nie jest osobą trzecią dla uczestników stosunku ubezpieczenia i za niedozwoloną wykładnię rozszerzającą należałoby uznać odmienne odczytywanie brzmienia art. 828 § 1 k.c. w kontekście odesłania z § 3 [odpowiedniego stosowania].

25. W. Dubis, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, [red.] E. Gniewek, P. Machnikowski, CH Beck, Warszawa 2021. W podobnych słowach M. Krajewski, który stwierdza, że „co do zasady wydaje się również, że na ubezpieczyciela mogą przejść wówczas roszczenia przeciwko samemu ubezpieczającemu” (M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia*..., 2016, s. 644).

26. Tak J. Pokrzywniak, [w:] M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz do nowelizacji Kodeksu cywilnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2008 s. 126, w bardzo podobnych słowach: Z. Gawlik, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania. Część ogólna. Tom III*, [red.] A. Kidyba, Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 1107. Tak również: M. Fras *Kodeks cywilny. Komentarz, Tom V, Zobowiązania. Część szczególna [art. 765–921¹⁶]*, [red.] M. Habdas, M. Fras, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 828 oraz A. Raczyński, [w:] *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz*, [red.] M. Gutowski, CH Beck, Warszawa 2016., s. 1104. Tak M. Krajewski. To samo zdanie powtarza również Rzecznik Finansowy w raporcie *Roszczenia regresowe ubezpieczyciela w przypadku wypłaty odszkodowania z ubezpieczenia mienia. Analiza Rzecznika Finansowego z dnia 29 marca 2021*, s. 11.

27. J. Pokrzywniak, [w:] M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia*..., s. 127.

7. Umowa ubezpieczenia na cudzy rachunek a gwarancja ubezpieczeniowa

Umowa ubezpieczenia na cudzy rachunek bywa mylona z gwarancją ubezpieczeniową, o czym świadczy orzecznictwo wskazujące, że w obrocie gospodarczym niełatwo niekiedy określić charakter prawny stosunku prawnego nawiązywanego z ubezpieczycielem²⁸. Oba rozwiązania charakteryzuje nawiązanie stosunku obejmującego trzy podmioty. Mogą one zatem w praktyce stanowić alternatywne rozwiązania w sytuacjach angażujących kilku współpracujących z sobą przedsiębiorców, tak jak jest to jest w przypadku usług transportowych. Organizacja przewozu lub spedycji obejmuje zagwarantowanie przez przewoźnika lub spedytora ochrony ubezpieczeniowej magazynowanego, składowanego, czy też przewożonego towaru – czyli zabezpieczenie interesów majątkowych właściciela towaru. Ów cel może być osiągnięty zarówno przez ubezpieczenia na cudzy rachunek, jak i za pomocą gwarancji ubezpieczeniowej.

W świetle art. 808 k.c. umowa ubezpieczenia na cudzy rachunek polega na ubezpieczeniu cudzego interesu majątkowego przez działającego we własnym imieniu ubezpieczającego przewoźnika / spedytora. Ubezpieczyciel poprzez zapłatę odszkodowania na rzecz właściciela towaru spełnia co prawda swoje zobowiązanie, ale z tego zobowiązania wynika odpowiedzialność za dług ubezpieczającego przewoźnika istniejący wobec właściciela towaru z tytułu umowy przewozu / umowy spedycji, czyli za cudzy dług.

Gwarancja ubezpieczeniowa jest specyficzną czynnością prawną, ukształtowaną przez praktykę²⁹. W odróżnieniu od umowy ubezpieczenia nie jest uregulowana w polskim systemie prawnym, ale jest konstrukcją wytworzoną w obrocie i zaakceptowaną przez orzecznictwo sądowe³⁰. Gwarancja taka jest definiowana jako specyficzna, niestypizowana, a ukształtowana głównie przez praktykę czynność ubezpieczeniowa, znajdująca oparcie prawne przede wszystkim w zasadzie swobody kształtowania stosunków zobowiązaniowych (art. 353¹ k.c.). Jej udzielanie jest przedmiotem działalności zakładów ubezpieczeń, co wynika chociażby z art. 4 ust. 7 pkt 1 u.d.u.³¹ Jej treść sprowadza się do zagwarantowania przez gwaranta (zakład ubezpieczeń) na rzecz beneficjenta gwarancji (gwarantariusza) wypłaty określonego świadczenia pieniężnego na wypadek zajścia wymienionego w gwarancji zdarzenia losowego. Obowiązek zapłaty po stronie gwaranta przyjmuje przy tym zwykle charakter zobowiązania nieodwołalnego i bezwarunkowego. W praktyce życia gospodarczego gwarancja ubezpieczeniowa udzielana jest zazwyczaj na zlecenie dłużnika (kontrahenta) w celu wzmocnienia wężła obligacyjnego³². W istocie dochodzi do nawiązania trzech stosunków prawnych składających się na relację gwarantowania. Są to: tzw. stosunek podstawowy pomiędzy dłużnikiem i wierzycielem – beneficjentem gwarancji, stosunek wynikający z umowy łączącej dłużnika i gwaranta (umowa o udzielenie gwarancji, zlecenie wystawienia gwarancji) oraz

28. Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2003 r., SN II CK 330/02, niepubl.

29. Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 1996 r., II CRN 38/96; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2009 r., I CSK 281/09.

30. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 1996 r., II CRN 38/96; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2009 r., I CSK 281/09; wyrok Sądu Okręgowego w Gliwicach z dnia 1 grudnia 2016 r., X GC 508/16.

31. Por. wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 13 czerwca 2017 r., XXVI GC 291/13.

32. Wyrok Sądu Okręgowego w Gliwicach z dnia 1 grudnia 2016 r., X GC 508/16.

stosunek gwarancji między wierzycielem (beneficjentem) a gwarantem (ubezpieczycielem)³³. W orzecznictwie podkreśla się abstrakcyjny charakter takiej gwarancji i jej samodzielność wobec stosunku podstawowego³⁴. Trafnie bowiem zauważa się, że cechą charakterystyczną gwarancji nie jest przejęcie zobowiązań dłużnika, lecz przejęcie ryzyka transakcji, które ponosi wierzyciel³⁵. Wobec powyższego w przypadku gwarancji zobowiązany ubezpieczyciel, jako gwarant, w razie zajścia określonych okoliczności (na przykład utraty lub zniszczenia towaru) płaci swój własny dług.

Zastosowanie gwarancji ubezpieczeniowej prowadzi do podobnego skutku co ubezpieczenie na cudzy rachunek, z zastrzeżeniem różnic wynikających właśnie z traktowania dłużnika (np. przewoźnika/spedytora), którego z gwarantem (ubezpieczycielem) wiąże stosunek prawny wynikający z umowy o udzielenie gwarancji (zlecenie wystawienia gwarancji). W odróżnieniu od umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek przy takim rozwiązaniu ubezpieczyciel (gwarant) ma możliwość kierowania roszczeń do przewoźnika/spedytora na podstawie zawartej umowy.

8. Osoba trzecia odpowiedzialna za szkodę w stosunku ubezpieczenia na cudzy rachunek a pozycja ubezpieczającego

Podzielić należy wyrażony w doktrynie pogląd, zgodne z którym osoba trzecia, o której stanowi ustawodawca w art. 828 k.c., „nie jest i nie może być z przyczyn oczywistych stroną umowy, *id est*: ubezpieczającym”³⁶. Wynikający z art. 828 § 1 k.c. regres typowy jest skierowany do stojących poza stosunkiem ubezpieczenia osób trzecich odpowiedzialnych za wyrządzenie szkody³⁷.

Wskazanie osoby trzeciej jako adresata roszczenia przesądza o ograniczeniu stosowania art. 828 k.c. do ubezpieczeń OC. Za osobę trzecią w stosunku ubezpieczenia OC uznaje się poszkodowanego, który na podstawie *actio directa* wywodzi roszczenia wobec ubezpieczyciela. Pojęcie osoby trzeciej pojawia się również w kluczowym dla ubezpieczeń OC art. 822 § 1 k.c. Przepis ten wskazuje na dwie przesłanki decydujące o powstaniu odpowiedzialności ubezpieczyciela: wyrządzenie przez ubezpieczającego lub ubezpieczonego szkody oraz posiadanie przez poszkodowanego przymiotu „osoby trzeciej”. W doktrynie wyrażono pogląd, zgodnie z którym przez osobę trzecią w rozumieniu art. 822 k.c. uznaje się osobę stojącą poza stosunkiem ubezpieczenia³⁸. Jednocześnie jednak Sąd Najwyższy stwierdził, że „osobą trzecią jest podmiot, któremu przysługuje względem ubezpieczonego roszczenie o naprawienie szkody”³⁹. Druga z przesłanek nabiera szczególnego znaczenia w przypadku stosunku ubezpieczenia OC zawartego na rachunek kilku ubezpieczonych. W doktrynie wyrażono pogląd, że w takim przypadku osobą trzecią nie jest jedynie ubezpieczyciel

33. Por. wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 6 grudnia 2018 r. I C 1131/18.

34. Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 2006 r., III CSK 25/06.

35. Uchwała Sądu Najwyższego (?) – zasada prawna z dnia 16 kwietnia 1993 r., III CZP 16/93; wyroki Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2004 r., I CSK 102/03; z dnia 16 kwietnia 1996 r., II CRN 38/96; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 20 lutego 2015 r., V ACa 604/14; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 13 czerwca 2017 r., I ACa 516/16.

36. Tak D. Fuchs, *Umowa ubezpieczenia w kodeksie cywilnym*..., s. 413.

37. Tak A. Raczyński, [w:] *Kodeks cywilny. Tom I–III. Komentarz*, [red.] M. Gutowski, CH Beck, Warszawa 2022.

38. M.in. S. Reps, *Odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń za szkody wyrządzone przez posiadacza lub kierującego pojazdem mechanicznym osobom bliskim*, „Prawo Asekuracyjne” 2004, nr 3, s. 61.

39. Tak Sąd Najwyższy w uzasadnieniu do uchwały z dnia 19 stycznia 2007 r., IIICZP 146/06, niepubl.

oraz ubezpieczony, który w konkretnym stosunku prawnym odpowiada za szkodę⁴⁰. Przyjmując, że wykładnia art. 822 wskazuje na kontrowersje w określeniu „osoby trzeciej”, wskazać należy istotne różnice w celu użycia tego pojęcia w obu przypadkach. W przypadku regresu ubezpieczeniowego „osoba trzecia” jest sprawcą szkody, czyli podmiotem, który w świetle żadnej z głoszonych interpretacji przymiotu „osoby trzeciej” w świetle art. 822 k.c. przyjąć nie może.

Skoro regres ubezpieczeniowy jest ujmowany – i słusznie – jako szczególny przykład subrogacji ustawowej, to konieczne jest, aby adresatem roszczenia regresowego była osoba trzecia. Tak jest w przypadku poręczyciela, który spłacił cudzy dług. Bowiem umowa poręczenia nie jest zawierana między poręczycielem a dłużnikiem, a właśnie między poręczycielem a wierzycielem. Poręczyciel nie spełnia więc świadczenia w wykonaniu umowy łączącej go z dłużnikiem, dlatego może od niego dochodzić na tej podstawie roszczeń regresowych (chyba że inna umowa łącząca te podmioty to wyklucza). Tymczasem w omawianym przypadku mamy do czynienia z sytuacją zgoła odmienną – zakład ubezpieczeń realizuje świadczenie w wykonaniu umowy łączącej go z ubezpieczającym. Spełniać więc może *de facto* „cudzy” dług, ale tylko z perspektywy ubezpieczającego, bowiem wciąż jest to świadczenie z umowy ubezpieczenia. Z perspektywy tej umowy zaś ubezpieczający nie jest osobą trzecią⁴¹.

Takie rozumowanie znajduje potwierdzenie w konstrukcji ubezpieczenia na cudzy rachunek. W doktrynie wyrażono pogląd, że „motywem zawarcia takiej umowy jest szczególna relacja ubezpieczającego do ubezpieczonego, bowiem ubezpieczającemu zależy na zachowaniu cudzego interesu majątkowego lub też jest on zobligowany do dbałości o zachowanie tego interesu. Ubezpieczający realizuje w ten sposób własny interes, bowiem w sytuacji, kiedy ubezpieczony poniesie szkodę, odszkodowanie z tego tytułu wypłacone mu zostanie przez ubezpieczyciela i ubezpieczony nie będzie dochodził stosownego odszkodowania od ubezpieczającego”⁴².

Kierowanie roszczeń do osoby trzeciej spoza stosunku ubezpieczenia odróżnia regres typowy od tzw. regresu nietypowego, tzn. roszczenia zwrotnego ubezpieczyciela wobec ubezpieczającego lub ubezpieczonego. Aktualnie regres nietypowy uregulowany jest w art. 11 ust. 3, art. 43 i art. 58 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych⁴³. Zwrócić należy uwagę na różnicę w *ratio legis* obu regresów. Przewidziany przepisem art. 43 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych regres nietypowy do sprawcy kierującego pojazdem, którego odpowiedzialność objęta jest ochroną ubezpieczeniową, ma na celu ograniczenie hazardu moralnego wiążącego się z bardzo daleko idącą akcesoryjnością ubezpieczenia OC PPM uzasadnioną interesem poszkodowanego. Aby zniwelować niemoralny aspekt ochrony ubezpieczeniowej umyślnie spowodowanych szkód (np. w warunkach nietrzeźwości), ustawodawca przewidział możliwość dochodzenia zwrotu wypłaconego odszkodowania od umyślnie wyrządzającego szkodę ubezpieczonego. Nietypowość tego regresu polega właśnie na dochodzeniu roszczenia zwrotnego w ramach stosunku ubezpieczenia.

40. Por. M. Mogiński, M. Serwach, *Ochrona wzajemnych roszczeń ubezpieczonych*..., s. 57.

41. Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 1999 r., I CKN 1436/98, „OSNC” 2000, nr 4, poz. 66.

42. W. Dubis, *Komentarz do art. 808 k.c.*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, [red.] E. Gniewek, P. Machnikowski, CH Beck, Warszawa 2021; podobnie: A. Wąsiewicz, Z.K. Nowakowski, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, PWN, Warszawa–Poznań 1980, s. 140.

43. Por. szerzej D. Maśniak, *Powszechnie ubezpieczenia obowiązkowe*, [w:] *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków ubezpieczeniowych*, [red.] D. Fuchs, K. Malinowska, D. Maśniak, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 650–655.

Wnioski

Konstrukcja ustawowa umowy ubezpieczeń na cudzy rachunek (art. 808 k.c.) nie przewiduje powstania regresu ubezpieczeniowego względem ubezpieczającego. Takie uprawnienie mogłoby być rozpatrywane jedynie w kategoriach dopuszczalnego odstępstwa od regulacji art. 828 § 1 w zw. z § 3 k.c. w granicach przewidzianej tam dyspozytywności modelu ustawowego. Zawsze jednak konkretne uregulowanie DWU musiałyby mieścić się w ramach natury stosunku prawnego (art. 353(1) k.c.), przy uwzględnieniu kluczowych różnic pomiędzy umową ubezpieczenia (w tym – ubezpieczenia na cudzy rachunek) a umową gwarancji ubezpieczeniowej.

Ubezpieczający niebędący ubezpieczonym nie jest osobą trzecią ani w rozumieniu art. 828 k.c., ani art. 518 k.c. Instytucja typowego regresu ubezpieczeniowego stanowi szczególną postać subrogacji ustawowej, a więc konstrukcyjne założenia tej instytucji odnoszą się również do istoty regresu ubezpieczeniowego i wpływają na prawidłową wykładnię art. 828 § 1 w zw. z § 3 k.c.

Ubezpieczający – nawet jeśli to nie jego interes majątkowy stanowi przedmiot ochrony – pozostaje stroną stosunku ubezpieczenia, jako stroną umowy ubezpieczenia. Nie może być więc „osobą trzecią odpowiedzialną za szkodę”. Wciąż przysługują mu roszczenia wynikające z umowy ubezpieczenia, chociaż z uwagi na konstrukcję tej umowy „na cudzy rachunek” są one zmodyfikowane w ten sposób, że żądać może spełnienia świadczenia o wypłatę odszkodowania co do zasady tylko do rąk ubezpieczonego. Tym samym zakład ubezpieczeń, spełniając swoje świadczenie, realizuje swój własny umowny obowiązek – także w stosunku do osoby ubezpieczającego.

Fakt obciążenia ubezpieczającego obowiązkiem zapłaty składki ubezpieczeniowej wynikający z konstrukcji umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek (art. 808 k.c.) także przemawia za wyłączeniem kierowania roszczeń regresowych względem niego. W orzecznictwie i doktrynie wskazuje się bowiem, że byłoby to sprzeczne z aksjologicznymi podstawami realizacji prawa do regresu. Na tym też polega różnica pomiędzy konstrukcją umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek a umową gwarancji ubezpieczeniowej. To właśnie w konstrukcyjnych założeniach tej drugiej tkwi obowiązek rozliczenia się z zakładem ubezpieczeń (gwarantem) ze spełnionego świadczenia w zastępstwie zleceniodawcy gwarancji.

Kierowanie roszczeń do osoby trzeciej spoza stosunku ubezpieczenia odróżnia regres typowy od tzw. regresu nietypowego, którego nietypowość polega właśnie na dochodzeniu roszczenia zwrotnego w ramach stosunku ubezpieczenia.

Jako profesjonalista na rynku ubezpieczeniowym ubezpieczyciel zawierający umowę ubezpieczenia ma możliwość oszacować ryzyko ubezpieczeniowe związane z wyrządzeniem szkody przez ubezpieczającego. W przeciwieństwie do sytuacji uregulowanej w art. 828 k.c., kiedy szkoda jest wyrządzona przez nieznaną ubezpieczycielowi osobę trzecią, ubezpieczyciel może uwzględnić ryzyko działalności ubezpieczającego przed podjęciem decyzji co do przyjęcia oferty i przed potwierdzeniem udzielenia ochrony ubezpieczeniowej. Takie ryzyko może zostać uwzględnione w warunkach finansowych zaproponowanych przez ubezpieczyciela. Odpowiednio przeprowadzona analiza wymagań i potrzeb oraz swoboda wyboru produktu ubezpieczeniowego i kształtowania jego treści stanowią ochronę przed patologią, polegającą na zawieraniu przez potencjalnych sprawców szkód umów ubezpieczenia mienia innych osób w formule „umowy na cudzy rachunek”, z zamiarem (choćby ewentualnym) przerzucenia swej odpowiedzialności na ubezpieczyciela.

Wykaz źródeł

- Basedow J., Birds J., Clarke M., Cousy H., Heiss H., Loacker L., *Principles of European Insurance Contract Law (PEICL)*, Otto Schmidt, Köln 2015.
- De Maesschalck N., *The Insurance Distribution Directive: What Does It Change for Intermediaries and for Others?*, [w:] Marano P., Siri M., *Insurance Regulation in European Union. Solvency II and Beyond*, Palgrave Macmillan, London 2017.
- Dubis W., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, Gniewek E., Machnikowski P. [red.], CH Beck, Warszawa 2021.
- Fras M., Walczak D., Pauch D., Bera A., *Determinants of the Behaviour of Entities on the Insurance Market in the Light of Changes Introduced by the IDD Directive*, "Journal of Consumer Policy" 2024.
- Fras M., *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom V. Zobowiązania. Część szczególna (art. 765–921¹⁶)*, Habdas M., Fras M. [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Fuchs D., *Insurance Restatement jako przykład jednolitego prawa wspólnotowego o umowie ubezpieczenia*, „Studia Ubezpieczeniowe” 2009, nr 127.
- Fuchs D., *Umowa ubezpieczenia w Kodeksie cywilnym (komentarz do przepisów)*, [w:] *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków ubezpieczenia*, Fuchs D., Malinowska K., Maśniak D. [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- Gawlik Z., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania. Część ogólna. Tom III*, Kidyba A. [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Krajewski M., *Umowa ubezpieczenia. Art. 805–834 KC. Komentarz*, CH Beck, Warszawa 2016.
- Maśniak D., *Komentarz do art. 828 k.c.*, [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, Balwicka-Szczyrba M., Sylwestrzak A. [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- Maśniak D., *Powszechne ubezpieczenia obowiązkowe*, [w:] *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków ubezpieczenia*, Fuchs D., Malinowska K., Maśniak D. [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- Maśniak D., Brodecki Z., *Principles of European Insurance Contract Law jako element zintegrowanego porządku prawnego*, [w:] *Współczesne problemy prawa zobowiązań*, Olejniczak A. [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Mogilski W.W., Serwach M., *Ochrona wzajemnych roszczeń ubezpieczonych w umowie ubezpieczenia OC*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2011, nr 4.
- Mazurczak Ł., *Roszczenie regresowe ubezpieczyciela do leasingobiorcy odpowiedzialnego za szkodę na przedmiocie leasingu*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2013, nr 1.
- Ogiegło L., [w:] *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz do art. 450–1088. Przepisy wprowadzające*, Pietrzykowski K. [red.], CH Beck, Warszawa 2015.
- Pokrzywniak J., [w:] Orlicki M., Pokrzywniak J., *Umowa ubezpieczenia. Komentarz do nowelizacji Kodeksu cywilnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2008.
- Raczyński A., [w:] *Kodeks cywilny. Tom I–III. Komentarz*, Gutowski M. [red.], CH Beck, Warszawa 2022.
- Raczyński A., [w:] *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz*, Gutowski M. [red.], CH Beck, Warszawa 2016.
- Rogoziński D., *Dopuszczalność transferu ciężaru składki ubezpieczeniowej na kredytobiorców w ubezpieczeniach ryzyk kredytowych*, [w:] *Aktualne problemy i wyzwania ubezpieczeń*, Balcerowski M., Bożek D.R. [red.], Ius Vitea, Warszawa 2018.

- Rogoziński D., *Zabezpieczenie wiarytelności banku w drodze ubezpieczenia ryzyk działalności kredytowej a realizacja regresu ubezpieczeniowego*, „Prawo Asekuracyjne” 2019, nr 3.
- Reps S., *Odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń za szkody wyrządzone przez posiadacza lub kierującego pojazdem mechanicznym osobom bliskim*, „Prawo Asekuracyjne” 2004, nr 3.
- Tarasiuk A., Wojno B., *Analiza wymagań i potrzeb klienta w procesie dystrybucji ubezpieczeń*, „Prawo Asekuracyjne” 2018, nr 3.
- Wąsiewicz A., Nowakowski Z.K., *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, PWN, Warszawa–Poznań 1980.

Insurance recourse in insurance contract in favor of a third-party

This article deals with the issue of insurance recourse in the context of an insurance contract in favor of a third party. The essence of the problem is to assess the acceptability of directing recourse claims to the policyholder. This required an analysis of the nature of insurance recourse as a form of statutory subrogation, an indication of the ratio legis of this institution and the scope of application of Article 828 to insurance relationships in favor of third party. The content of the article also includes aspects relating to the distribution of insurance in favor of third party and the comparison of such a contract with an insurance guarantee. Considerations of a general nature it has been completed by examples from the practice of the use of insurance cover by providers of transport services.

Key words: *insurance recourse, third party, statutory subrogation, insurance in favor of a third party.*

DR HAB. DOROTA MAŚNIAK prof. UG – Pracownia Prawa Ubezpieczeniowego w Katedrze Prawa Cywilnego, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego.

ORCID: 0000-0001-7521-4220

e-mail: dorota.masniak@ug.edu.pl

